

A munkatermelékenység és a területi versenyképesség megyei szintű alakulása Romániában*

A romániai gazdaság szerkezetváltása 1990-ben kezdődött el, és ma (2005-ben) még mindig nem mondható teljességgel befejezettnek. A gazdasági szerkezetváltás reális felgyorsítása elmaradt, a lassan 15 éves átmeneti időszak végén körvonalazódnak a nyertes és vesztes ágazatok és területek (Györfy 2004).

Romániában az átmenet időszakának nyerteseként a szolgáltatási ágazat nevezhető meg, az iparral és különösen a mezőgazdasággal szemben. Az átmeneti időszak strukturális változásai különbözőképpen érintették Románia egyes területeit. A dolgozat célja az ágazati és megyei munkatermelékenység vizsgálatán keresztül a versenyképességi különbségek feltárása, különös tekintettel a 1998 és 2001 közötti időszakra, amely a romániai gazdaság számára a makrogazdasági mutatók javulását hozta¹ (RNB 2001).

A területi és ágazati egyenlőtlenségek és ezek változásaiban megállapítható relatív különbségek kimutatására felépített mutatószámrendszer alapjait előző munkákban tárgyaltuk (Györfy 2003, 2004; Juhász–Györfy 2003). Az említett tanulmányokban a 8 fejlesztési régió versenyképességének különböző szempontok szerinti vizsgálatára helyeztük a hangsúlyt, ezúttal a cél Románia és a 42 megye (NUTS 3) 14 ágazat (2 agrár, 3 ipari és 9 szolgáltatási) szerinti összehasonlító tanulmányozása. Azon megyék azonosítását tűztük ki célul, melyek az ország mai és/vagy potenciális gazdasági húzóerejének tekinthetők, valamint arra keresünk választ, hogy mely megyékben legnagyobbak a belső munkatermelékenységi különbségek.

Az elemzés módszertana

A területi versenyképesség és életszínvonal jellemzésében gyakran használt $\frac{GDP}{P}$ arányszám (ahol P a lakosságot jelöli) a következőképpen bontható fel: $\frac{GDP}{P} = \frac{GVA}{P} + \frac{T+D-S}{P}$, ahol a $\frac{GVA}{P}$ az egy főre jutó bruttó hozzáadott értéket, a $\frac{T+D-S}{P}$ az egy főre jutó vám- és termékkilletékeket ($T+D$), valamint állami támogatásokat (S) jelöli. Az 1998–2001-es időszakban a $\frac{GDP}{P}$ mutatószámmal jellemezhető területi különbségek oka főként az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték (GVA) területi különbözősége volt. A GVA felírható az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték és az egy főre jutó foglalkoztatott munkaerő arányszámainak szorzatával: $\frac{GVA}{P} = \frac{GVA}{E} \times \frac{E}{P}$, ahol E a foglalkoztatott munkaerőt jelöli (Berey–Nemes 2002). Az átmenet időszakában Romániában a $\frac{GVA}{P}$ mutatószám változásait befolyásoló tényezők közül a legfontosabb az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték ($\frac{GVA}{E}$) volt (Vincze 2003).

A tanulmányban használt indexjelöléseink a teljes módszertani leírásban: $i = \overline{0, n}; j = \overline{0, m}$, ahol n a területi egységek (megyék) száma (jelölés: Románia=0), m az ágazatok száma (jelölés: összes ágazat=0). Az időtényezőt t -vel jelöltük ($t_0 = 1998$ és $t_1 = 2001$).

Mivel az átmeneti időszakban a területi versenyképesség alakulását döntő módon befolyásolta a gazdaság ágazati szerkezetváltása, az ágazati versenyképesség kérdését is érinteni fogjuk.

* A Magyar Regionális Tudományi Társaság III. vándorgyűlésén, Sopronban, 2005. november 26-án megtartott előadás szerkesztett változata (1. szekció).

¹ Elsősorban a GDP-re utalunk, 1998-ban 4,8%-kal, 1999-ben 1,2%-kal csökkent az országos GDP, ezt követte a 2000. évi 1,8%-os, majd a 2001. évi 5,3%-os növekedés, amely máig (2005) fenntarthatónak bizonyult (forrás: Román Nemzeti Bank).

Területi elemzésünk a következő számításokon alapszik²:

A. Egy lakosra jutó foglalkoztatottak száma, valamint e mutató évi növekedési üteme:

$$e_i = \frac{\frac{E_{i0}}{P_i}}{\frac{E_{00}}{P}} , \text{ ahol } E \text{ a foglalkoztatottak számát jelöli, illetve } r_{e_i}^{t/t_0} = \sqrt[t-t_0]{\frac{e_i^t}{e_i^{t_0}}} - 1$$

Az országos értéket e -vel, illetve ennek növekedési ütemét r_e^{t/t_0} -ként jelöltük.

B. A relatív munkatermelékenységet jellemző mutatószámunk a fent bemutatott elgondolás alapján az országos átlaghoz viszonyított, egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott értéket választottuk, melyet a továbbiakban munkahelyérték-koefficiensnek nevezünk. E mutató évi növekedési üteme szintén a vizsgálat tárgyát képezi:

$$c_i = \frac{\frac{GVA_{i0}}{E_{i0}}}{\frac{GVA_0}{E_0}} , \text{ illetve } r_{c_i}^{t/t_0} = \sqrt[t-t_0]{\frac{c_i^t}{c_i^{t_0}}} - 1$$

Az országos értéket c -vel, illetve ennek növekedési ütemét r_c^{t/t_0} -ként jelöltük.

C. Az egy főre jutó ekvivalens-munkahely száma és évi növekedési üteme:

Bármely i területi egység j ágazatának ekvivalens-munkahelyszámán azt a munkaerő-foglalkoztatást értjük, amelyre szükség volna az adott hozzáadott érték előállításához, ha a foglalkoztatottak az országos átlagnak megfelelő munkatermelékenységgel dolgoznának. Az ekvivalens munkahelyek számát a valójában létező munkahelyek (egyenlőnek tekintjük a foglalkoztatottak számával) munkatermelékenység alapján való értékelésével számítjuk ki:

$$L_{Eij} = c_{ij} \times E_{ij} \Rightarrow L_{Eij} = \frac{\frac{GVA_{ij}}{E_{ij}}}{\frac{GVA_{00}}{E_{00}}} \times E_{00}$$

Tekintettel arra, hogy a tanulmányozott területi egységek mérete különböző, az i területi egység j ágazatának azon képességét, hogy magas hozzáadott értéket előállító munkahelyeket biztosítson a lakosság számára, az egy főre jutó ekvivalens munkahelyszámmal jellemeztük:

$$l_{ij} = \frac{L_{ij}}{P_i} ; \text{ ahol } P_i \text{ az } i\text{-edik megye lakossága.}$$

Vizsgálat tárgyát képezi egy megye esetén az egy főre jutó ekvivalens munkahelyek száma, illetve e mutató évi növekedési üteme:

$$l_{Ri} = \sum_{j=1}^m l_{ij} = \frac{\sum_{j=1}^m L_{ij}}{P_i} ; \text{ illetve } r_{l_{Ri}}^{t/t_0} = \sqrt[t-t_0]{\frac{l_{Ri}^t}{l_{Ri}^{t_0}}} - 1$$

A fenti mutatószámok a régióban fellelhető munkahelyek mennyiségére vonatkozó adatok mellett azok „minőségére” (termelékenység) vonatkozó információkat is aggregálnak. Az országos értéket l -lel, illetve ennek növekedési ütemét r_l^{t/t_0} -ként jelöltük.

D. A munkatermelékenység megyén belüli, ágazatok közötti, foglalkoztatottak megoszlásával súlyozott relatív szórásának, az országos átlaghoz viszonyított értékének és évi növekedési ütemének vizsgálata:

Az egy főre jutó ekvivalens munkahelyszám mint mutató magába foglalja a munkaerő-foglalkoztatás mennyiségi és minőségi oldalát, de nem utal a belső munkatermelékenységbeli eltérések nagyságrendjére. Szükségszerűvé válik tehát egy vizsgálat, mely kimutatja a belső egyenlőtlenségek nagyságrendjét. Ágazati

² A bemutatott területi számításokat ágazati értékelésekre is használtuk a megfelelő módosításokkal.

vizsgálat esetén a belső, területegységek közti egyenlőtlenségek utalhatnak arra, hogy bizonyos ágazatok fejlettsége megyénként egyenlőtlen, valamint rámutathatnak az ágazat jobban fejlett egységeinek bizonyos megyékre való koncentrálódására. Területegységek vizsgálata esetén viszont a minél nagyobb belső, ágazatok közötti homogenitást versenyképességi tényezőnek tekintjük, ugyanis az esetleges magas és növekvő belső munkatermelékenységi eltérések a foglalkoztatottak között végső soron magas és növekvő különbségeket eredményezhetnek a lakosság jövedelmében és szociális helyzetében.

A területegységen belüli abszolút, illetve relatív értelemben vett eltérések kiszámításának módja:

$$\sigma_{Ri} = \sqrt{\frac{1}{E_{i0}} \sum_{j=1}^m \left[E_{ij} \left(\frac{GVA_{ij}}{E_{ij}} - \frac{GVA_{i0}}{E_{i0}} \right)^2 \right]}, \text{ illetve } V_{Ri} = \frac{\sigma_{Ri}}{\frac{GVA_{i0}}{E_{i0}}}$$

Az országos munkatermelékenység relatív szórását a következőképpen számítottuk, figyelembe véve a foglalkoztatottak területi és ágazati megoszlását:

$$V = \frac{\sqrt{\frac{1}{E_{00}} \sum_{i=1}^n \left\{ \sum_{j=1}^m \left[E_{ij} \left(\frac{GVA_{ij}}{E_{ij}} - \frac{GVA_{00}}{E_{00}} \right)^2 \right] \right\}}}{\frac{GVA_{00}}{E_{00}}}$$

A növekedési ütem vizsgálata a következőképpen történt:

$$r_{V_{Ri}}^{t/t_0} = \sqrt[t-t_0]{\frac{V_{Ri}^t}{V_{Ri}^{t_0}}} - 1$$

Az országos érték növekedési ütemét r_V^{t/t_0} -ként jelöltük.

Elemzésünkben a megyéken belül a munkatermelékenység alacsony heterogenitási szintjét tekintettük kívánt állapotnak.

Az 1998-as lejben kifejezett adatok 2001-es lejbe való átszámolásakor a GDP reál növekedési rátájával dolgoztunk, és figyelembe vettük az eredeti $\frac{GVA_{ij}^{98}}{GDP_{00}^{98}}$ arányokat. Az euró hivatalos átlagárfolyama (RNB 2005)

a 2001-es évben 26 027 lej volt.

Annak függvényében, hogy a tárgyalt mutatók a tanulmányozott 42 megye esetén milyen értéket mutatnak az országos átlaghoz viszonyítva, a megyéket a következő halmazokba soroltuk be (m a megyék száma):

$$\begin{aligned} A_1 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : e_i \geq e, \quad r_{e_i}^{t/t_0} \geq r_e^{t/t_0} \right\} & A_2 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : e_i \geq e, \quad r_{e_i}^{t/t_0} < r_e^{t/t_0} \right\} \\ A_3 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : e_i < e, \quad r_{e_i}^{t/t_0} \geq r_e^{t/t_0} \right\} & A_4 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : e_i < e, \quad r_{e_i}^{t/t_0} < r_e^{t/t_0} \right\} \\ B_1 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : c_i \geq c, \quad r_{c_i}^{t/t_0} \geq r_c^{t/t_0} \right\} & B_2 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : c_i \geq c, \quad r_{c_i}^{t/t_0} < r_c^{t/t_0} \right\} \\ B_3 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : c_i < c, \quad r_{c_i}^{t/t_0} \geq r_c^{t/t_0} \right\} & B_4 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : c_i < c, \quad r_{c_i}^{t/t_0} < r_c^{t/t_0} \right\} \\ C_1 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : l_{Ri} \geq l, \quad r_{l_{Ri}}^{t/t_0} \geq r_l^{t/t_0} \right\} & C_2 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : l_{Ri} \geq l, \quad r_{l_{Ri}}^{t/t_0} < r_l^{t/t_0} \right\} \\ C_3 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : l_{Ri} < l, \quad r_{l_{Ri}}^{t/t_0} \geq r_l^{t/t_0} \right\} & D_1 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : V_{Ri} \geq V, \quad r_{V_{Ri}}^{t/t_0} \geq r_V^{t/t_0} \right\} \\ D_2 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : V_{Ri} \geq V, \quad r_{V_{Ri}}^{t/t_0} < r_V^{t/t_0} \right\} & D_4 &= \left\{ i \in \overline{1, m} : V_{Ri} < V, \quad r_{V_{Ri}}^{t/t_0} < r_V^{t/t_0} \right\} \end{aligned}$$

A négy vizsgált mutató alapján az *első* értékcsoportba helyeztük azokat a megyéket, melyek esetén az országosnál kedvezőbb 2001-es helyzetet és 1998–2001 közti dinamikát mutattunk ki. *Második* értékcsoportba kerültek azok a megyék, melyek helyzete a mutatók alapján az országos átlagnál kedvezőbbnek, de ezek dinamikája kedvezőtlenebbnek ítéltető. A *harmadik* értékcsoport az országosnál kedvezőtlenebb 2001-es értéket, de kedvezőbb dinamikát, míg a *negyedik* kedvezőtlenebb helyzetet és dinamikát jelöl.

Szerkezeti változások az átmenet időszakában

A vizsgált időszak a gazdasági fellendülés kezdetének tekinthető az ország számára, bár az vitathatatlan, hogy a gazdasági növekedés a súlyos szociális problémákra nem hatott csodaszerként. A foglalkoztatottak számának csökkenése nem állt meg, a periódus végén 200 000 fővel kevesebb alkalmazottat tartottak nyilván az országban, mint négy évvel azelőtt. E létszámcsökkenés értékelésénél figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy a Nemzeti Statisztikai Hivatal nyilvántartása szerint az 1994 és 2001 közötti 7 év alatt összesen 1 449 000 fővel csökkent a foglalkoztatott munkaerő a 2002 márciusában 21 millió 680 ezer lakosú Romániában (számítások a Területi Statisztika 2003 alapján).

1998 és 2001 között Romániában 38,0%-ról 40,9%-ra növekedett a mezőgazdaságban dolgozók részaránya, miközben az agrárgazdaság részaránya a bruttó hozzáadott értékben 16,2% helyett csupán 15,0%-ot képviselt. A mezőgazdasági munkatermelékenység csökkenése (az országos átlag 42,6%-áról 36,7%-ára) mellett az ipari munkatermelékenység országos átlaghoz viszonyított növekedése (112,5%-ról 131,5%-ra), valamint a szolgáltatások munkatermelékenységének magas szinten való állandósulása (az átlagos munkatermelékenység 152 százaléka) a tanulmányozott időszak jellemzőjévé vált Romániában.

1. táblázat
Foglalkoztatás, bruttó hozzáadott érték (GVA) és munkatermelékenység a romániai gazdaság fő ágazataiban

(százalék)				
Megnevezés	Mezőgazdaság (erdő-, vad-, halgazdálkodással)	Ipar	Szolgáltatások (építőiparral)	Románia nemzetgazdasága
A foglalkoztatottak megoszlása, 1998	38,0	26,3	35,6	100,0
A foglalkoztatottak megoszlása, 2001	40,9	23,6	35,6	100,0
A GVA megoszlása, 1998	16,2	29,6	54,2	100,0
A GVA megoszlása, 2001	15,0	31,0	54,1	100,0
Egy foglalkoztatottra jutó GVA nemzetgazdasági átlaghoz képest, 1998	42,6	112,5	152,0	100,0
Egy foglalkoztatottra jutó GVA nemzetgazdasági átlaghoz képest, 2000	36,7	131,5	151,8	100,0

Forrás: Területi Statisztika 2004.

Az átmeneti időszakban a szekunder és terciér ágazatok által strukturális munkanélküliség formájában kibocsátott munkaerő-főleg felszívásában igen fontos szerep jutott a mezőgazdaságnak. Részen ennek következtében a három fő ágazat között tovább növekedett a munkatermelékenység különbsége, az agrárszektor hátrányára (Vincze 2000). Az a tény, hogy a foglalkoztatottak száma az említett mértékben csökkent, míg a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma növekedett (1998 és 2001 között 50 000 fővel), azt igazolja, hogy a mezőgazdasági ágazat nem képes befogadni az ipari és szolgáltatási ágazat által kibocsátott munkaerő-többség nagy részét. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak magas és növekvő részaránya, az országos átlaghoz viszonyított alacsony és csökkenő munkatermelékenység olyan országos problémát vetít ki, melyben a mezőgazdaságban foglalkoztatottak (és ezáltal a romániai foglalkoztatottak 40,9%-a) fokozatos gazdasági-szociális leszáradása reális veszélyként jelenik meg. Egy előző munkában (Györfy 2005) bizonyítottuk, hogy a mezőgazdasági ágazaton belüli, megyék közötti termelékenységi eltérések nagyon alacsonynak tekinthetők más, magas hozzáadott értéket előállító ágazatokhoz viszonyítva, így megállapítható, hogy a fenti veszély a területtől kis mértékben függ. Lényeges területi versenyképességi tényezőnek tekinthető az ezredforduló Romániájában a

mezőgazdaságban foglalkoztatottak részaránya (a magas részarány versenyképességi hátrányt jelöl) és a mezőgazdasági ágazat helye és szerepe a vizsgált területek esetében.

A részletesebb (14 ágazatra vonatkozó) elemzés során a magas hozzáadott értékű szolgáltatási ágazatok közül az ingatlanügyletek és a vállalkozásoknak nyújtott szolgáltatások, valamint a szállodák és éttermek tűnnek ki a foglalkoztatottak alacsony számával és az ehhez viszonyítva jelentős (11,2%-os, illetve 12,2%-os) GVA-részesedésekkel. A létszámcsökkenés elsősorban a bányászatban és kitermelésben (29 290 fő), illetve a feldolgozóiparban (252 900 fő) volt jelentős. A legmagasabb munkatermelékenység az ingatlanügyletek és a vállalkozásoknak nyújtott szolgáltatások ágazatban mutatható ki, ezt követik a szállodák és éttermek, szállítás, raktározás és kommunikáció, pénzügyi közvetítés, valamint a közigazgatás és védelem ágazatok. Nagyon alacsony átlagos termelékenység mutatható ki a mezőgazdaságban (erdő-, vad-, halgazdálkodás és halászat nélkül), az oktatásban és az egészségügyben.

Dinamikáját tekintve a termelékenység a mezőgazdaság, a bányászat és az egészségügy, valamint a szállodák és éttermek ágazata kivételével javult a vizsgált ágazatokban, miközben az országos munkatermelékenység is növekedett. Az országos átlagos munkatermelékenység viszonylag alacsony szinten való maradásának (111,9 millió lej/foglalkoztatott 1998-ban, 121,8 millió 2001-ben) egyik fő oka az, hogy az alacsony mezőgazdasági átlagos termelékenység a foglalkoztatottak széles körét, mintegy 41%-át érinti.

A területi versenyképességi tényezők alakulása

Az említett jelenségek az egyes megyéket nem egyenlő mértékben érintették. A foglalkoztatottak számának csökkenése az 1998–2001-es időszakban nem minden megyére volt jellemző. Elsősorban azokban a megyékben lehet kimutatni az országosnál kedvezőbb dinamikát, ahol a szocialista iparosítás nem volt annyira erőteljes.

Öt olyan nagyobb terület létezését mutattuk ki, melyben az egy lakosra jutó foglalkoztatás dinamikája elmaradt az országostól. Többnyire (Giurgiu, Călărași, Vaslui, Tulcea és Ialomița kivételével) ezek voltak azok a területek, melyeket a szocialista iparosítás és a rendszerváltás után az ipar és a szolgáltatás ágazatok szerkezetváltása, valamint a munkaerő-főleg kibocsátása a legnagyobb mértékben érintett. E területek (A2 és A4 halmaz) a következők:

1. *Temes (TM) – Krassó-Szörény (CS) – Hunyad (HD)*: Az átmenet időszakában e megyékre – különösen Krassó-Szörényre és Hunyadra – a nehézzipar (a vajdahunyadi, resicabányai fémfeldolgozók), ércbányászat, szénbányászat (például a Zsil völgyi szénbányák Hunyad megyében) strukturális válsága nyomta rá bélyegét. Temes megye viszonylag sikeresen vészelte át ezt az időszakot, elsősorban Temesvár gazdasági potenciáljának köszönhetően. Annak ellenére, hogy Hunyad megye számításaink szerint az A3-as halmazba tartozna, annak a ténynek tudatában, hogy a '90-es években az egyik legnagyobb szerkezetváltási problémarendszerrel küzdő megye volt, a munkaerő-kibocsátó megyék kategóriájába soroltuk, azzal a kiegészítéssel, hogy itt 1998-ig már túlnyomórészt megtörténtek a szóban forgó, főként ipari, elbocsátások.
2. *Máramaros (MM) – Kolozs (CJ)*: Míg Máramarosban elsősorban a bányászat és a színesfémfeldolgozás került válságba, addig Kolozs megyében a szocialista ipar széles és változatos skálája bocsátott ki strukturális munkanélküliséget.
3. *Válcea (VL) – Argeș (AG) – Dâmbovița (DB) – Prahova (PH) – Brassó (BV) – Kovászna (CV)*: Brassó és Bukarest viszonylagos közelsége, a természeti erőforrások, valamint a korra jellemző politikai és gazdaságpolitikai elgondolások eredményeként jöttek létre a rendszerváltás előtt azok a gépipari, nehéz- és fémfeldolgozó-ipari egységek, melyek válsága a térség egy lakosra jutó foglalkoztatottainak országosnál kedvezőtlenebb dinamikáját a legnagyobb mértékben magyarázza. Megjegyezzük, hogy Brassó megye kivételével olyan megyékről van szó, amelyek viszonylag kevés ipari és szolgáltatási hagyománnyal rendelkeznek.
4. *Bukarest (B) – Ialomița (IL) – Călărași (CL) – Giurgiu (GR)*: Nem meglepő, hogy a legnagyobb mértékű strukturális munkanélküliséget a bukaresti ipari és szolgáltatási ágazatok bocsátották ki, hiszen mind ezen ágazatok egységeinek koncentrációja, mind a munkaerő-főleglet (részben) felszívó mezőgazdasági ágazat hiánya jellemző volt. A három Duna menti megyében (IL, CL, GR) a mezőgazdaság meghatározó szerepet játszott és játszik. Itt az erős ipari hagyományok hiánya és a '90 előtt egy-két iparág köré kialakított kisvárosok problémái, valamint a folyami hajózás emelhetők ki fő jellemzőként.

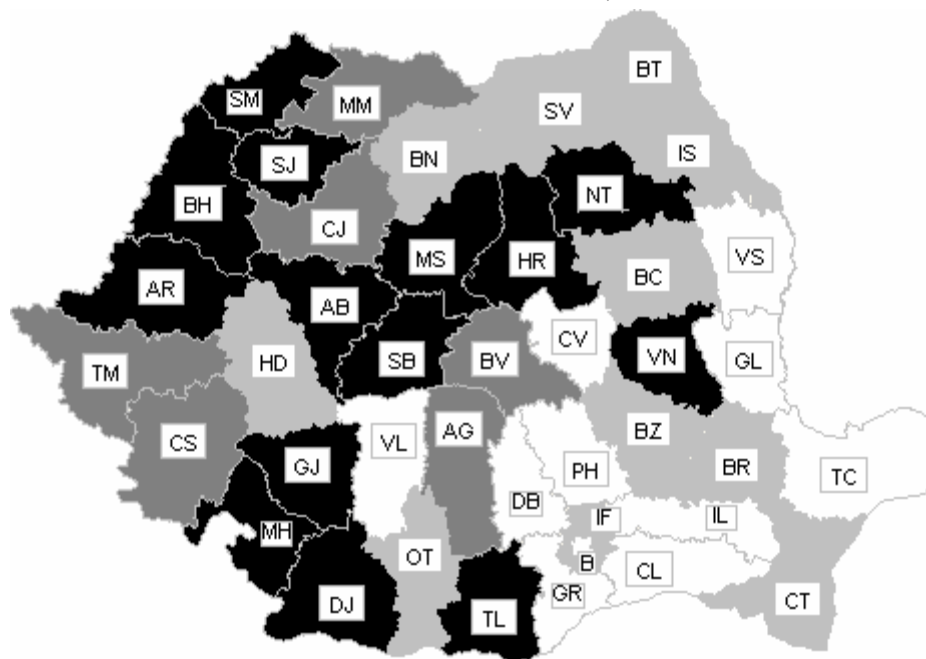
5. *Vaslui (VS) – Galați (GL) – Tulcea (TC)*: A nehézipar (különösképpen a galaci), a folyami hajózás és a monoindusziális kisvárosok iparának válsága állapítható meg e térségben a foglalkoztatottsági ráta csökkenésének okaként.

Meg kell jegyeznünk, hogy a nagy ipari hagyományokkal rendelkező Temes, Kolozs, Máramaros, Krassó-Szörény és Brassó megyékben, valamint a viszonylag jól sikerült nagyméretű gépipari (Dacia) privatizáció következtében Argeș megyében a foglalkoztatottak egy lakosra jutó száma magas maradt, továbbra is meghaladva az országos átlagot (A2 halmaz).

1. ábra

A megyék halmazokba sorolása az egy lakosra jutó foglalkoztatottak és az évi növekedési ütem alapján 1998–2001

(Jelmagyarázat a módszertan alapján: A1 halmaz, A2 halmaz, A3 halmaz, A4 halmaz, a rövidítéseket lásd a továbbiakban)

Forrás: saját számítások a Regionális számlák 2002 és Területi Statisztika 2003 (Nemzeti Statisztikai Hivatal közleményei) alapján.

Az egy lakosra jutó foglalkoztatottak számának dinamikája főként olyan (többnyire kevésbé iparosított) területeken mutat az országosnál kedvezőbb értékeket, ahol a mezőgazdasági ágazat szerepe a munkaerő foglalkoztatásában átlagon felüli (Szeben, Iași, Constanța és Dolj megye kivételével). Joggal feltételezhető, hogy a strukturális munkanélküliség e területek felé irányult (A1 és A3 halmaz, Hunyad megye nélkül):

- Arad (AR) – Bihar (BH) – Szatmár (SM) – Szilágy (SJ),
- Fehér (AB) – Szeben (SB) – Harghita (HR) – Maros (MS) – Beszterce-Naszód (BN),
- Suceava (SV) – Botoșani (BT) – Neamț (NT) – Iași (IS),
- Vrancea (VN) – Buzău (BZ) – Brăila (BR) – Constanța (CT),
- Gorj (GJ) – Mehedinți (MH) – Dolj (DJ) – Olt (OT) – Teleorman (TL),
- Ilfov (IF), mely Bukarest (B) körüli rurális területként elsődleges célpontja volt a fővárosból a szerkezetváltás során kiáramlott munkaerőnek.

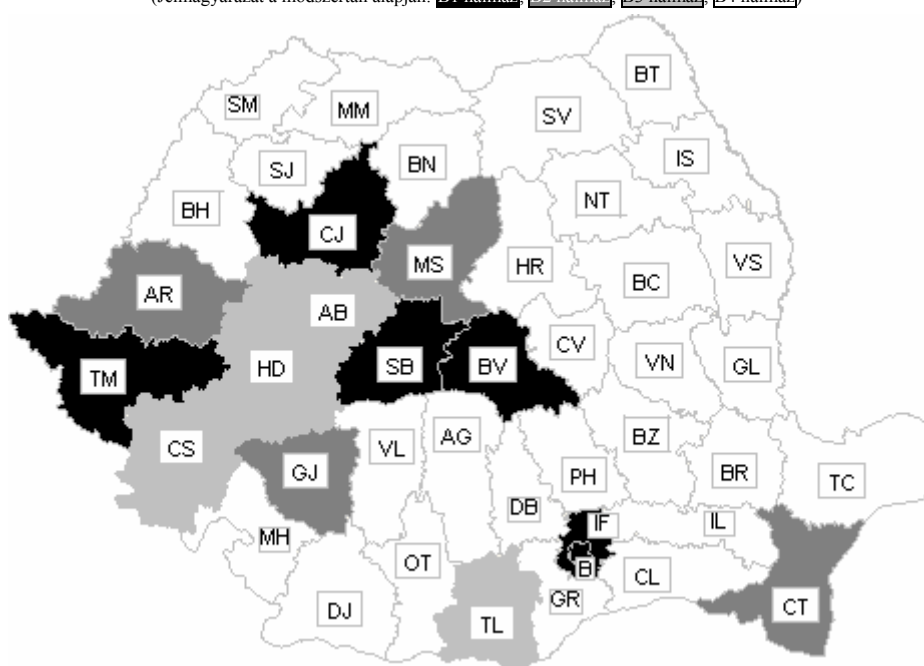
Az erdélyi megyék közül (beleértve Máramarost, a Partiumot és a Bánságot) 2001-ben csupán Beszterce-Naszód, Kovászna és Hunyad megyében nem mutatott az egy lakosra jutó foglalkoztatottak száma az országos átlagnál kedvezőbb helyzetet. Szintén az A1 és az A2 halmazba sorolható három az öt olténiai³ megyéből, miközben a fennmaradó 21, Kárpát-medencén kívüli, megye közül csupán négy esetében jobb a foglalkoztatási ráta az országosnál.

A szekunder és tercier ágazatok által kibocsátott és (részben) az agrárágazat által felszívott munkaerőtöbblet végső soron a megyék közti termelékenységkülönbségek növekedését eredményezte. Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték Bukarest, Ilfov, Szeben, Brassó, Temes és Kolozs megyében volt az országos átlagnál magasabb, miközben a növekedési ütem is kedvezőbb volt az országosnál. Arad, Maros, Constanța és Gorj megyében az átlagnál magasabb termelékenység, de gyengébb növekedési ütem mutatható ki. Fordított helyzet áll fenn Krassó-Szörény, Hunyad, Teleorman és Fehér megyében. Az országos átlagnál alacsonyabb termelékenységgel és növekedési ütemmel rendelkező megyék viszonylag magas száma Bukarest kiugróan magas munkatermelékenységével és növekedési ütemével magyarázható.

2. ábra

A megyék halmazokba sorolása a munkatermelékenység és ennek évi növekedési üteme alapján, 1998–2001

(Jelmagyarázat a módszertan alapján: B1 halmaz, B2 halmaz, B3 halmaz, B4 halmaz)

Forrás: saját számítások a Regionális számlák 2002 és Területi Statisztika 2003 (Nemzeti Statisztikai Hivatal közleményei) alapján.

Megállapítható, hogy Bukarest mellett közép- és dél-erdélyi megyék (a Bánság és a történelmi Erdély középső, nyugati és déli része) rendelkeznek a termelékenységből és/vagy ennek dinamikájából származó versenyelőnnyel az ország más megyéihez viszonyítva. Ugyanez csupán Gorj, Teleorman és Constanța megyék esetén jelenthető ki a Kárpátokon kívüli, nem fővárosi vagy főváros körüli megyék esetén.

Mint ahogy az előző munkában (Györfy 2005) már rámutattunk, Románia térképén a Temes–Kolozs–Brassó–Bukarest–Konstanta magas termelékenységi vonal (illetve a szomszédos terület) jelenti az ország leg-

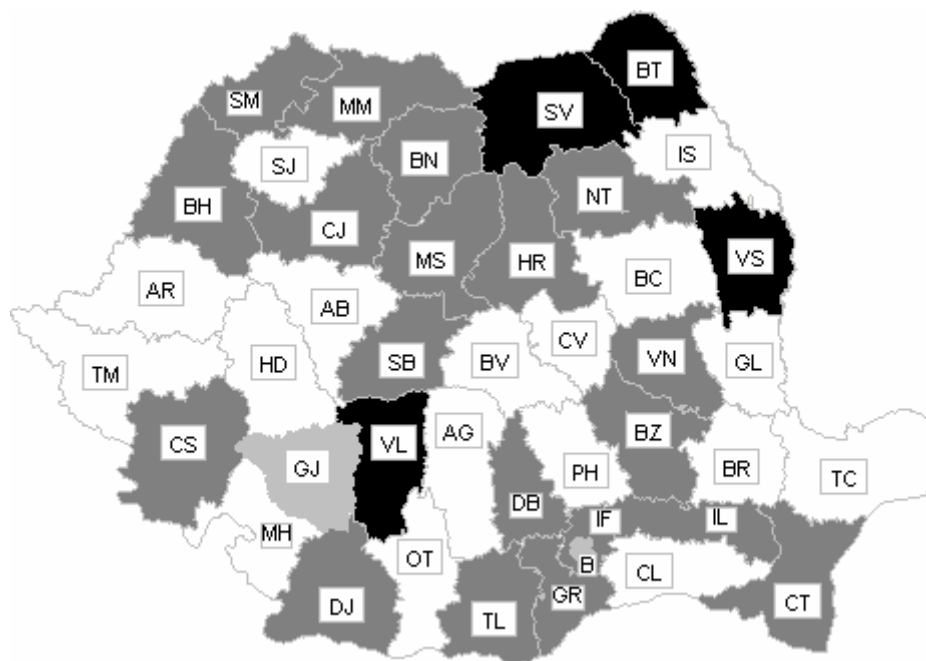
³ MH, GJ, DJ, VL, OT.

A megyéken belüli, ágazatok közötti termelékenység megyei átlagtól való eltérésének nagyságát elemezve – némileg meglepő módon – arra a következtetésre jutunk, hogy a súlyozott relatív szórás az északi, délnyugati és délkeleti megyékben magasabb az országos relatív szórásnál. Ezekben a megyékben a termelékenység megyén belüli heterogenitása (D1 és D2 halmaz) nagyobb, mint az országos érték. Ezekben a halmazokban Kolozs, Maros, Szeben, Krassó-Szörény, Teleorman és Dolj kivételével olyan megyéket találunk, melyeket az egy főre jutó ekvivalens munkahelyszám és a termelékenység vizsgálatakor negatívan értékeltünk.

4. ábra

A megyék halmazokba sorolása a termelékenység megyén belüli és ágazatok közötti, a foglalkoztatottak megoszlásával súlyozott relatív szórása és évi növekedési üteme alapján, 1998–2001

(Jelmagyarázat a módszertan alapján: D1 halmaz, D2 halmaz, D3 halmaz, D4 halmaz)

Forrás: saját számítások a Regionális számlák 2002 és Területi Statisztika 2003 (Nemzeti Statisztikai Hivatal közleményei) alapján.

A súlyozott relatív szórás növekedési üteme (D1, D3 halmaz) csupán az Erdélyen kívüli Bukarest, Gorj, Vâlcea, Suceava, Botoșani és Vaslui megyékben haladja meg az országos értéket. Különösen aggasztó ez a helyzet Suceava és Botoșani megyében, hiszen magas és növekvő relatív eltérések mutathatók ki, miközben a munkatermelékenység és az egy főre jutó ekvivalens munkahelyek száma az átlagnál alacsonyabb és csökkenő.

Részen előzetes eredményeink (Györfy 2005) alapszik az a következtetésünk, hogy az országos termelékenységnek az ágazatok és területek között számított súlyozott relatív szórása nem a megyéken belüli ágazatok közti, hanem főleg az egyes ágazatokon belüli, megyék közti termelékenységi eltérések miatt növekedett.

Következtetések

Az átmeneti időszakban a szekunder és terciér ágazatok által strukturális munkanélküliség formájában kibocsátott munkaerő-fölösleg felszívásában igen fontos szerep jutott a mezőgazdasági ágazatnak, mely során a

három fő ágazat között tovább növekedett a munkatermelékenység különbsége, az agrárszektor kárára (Vincze 2000). A mezőgazdasági ágazat nem képes befogadni az ipari és szolgáltatási ágazat által kibocsátott munkaerő-többség nagy részét. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak magas és növekvő részaránya, az országos átlaghoz viszonyított alacsony és csökkenő termelékenysége olyan országos problémát vetít ki, amelyben a mezőgazdaságban foglalkoztatottaknak (és ezáltal a romániai foglalkoztatottak 40,9%-ának) fokozatos gazdasági-szociális leszakadása reális veszélyként jelenik meg.

Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték, mellyel a megyék és ágazatok termelékenységét jellemeztük, Bukarest, Ilfov, Szeben, Brassó, Temes és Kolozs megyében volt átlagnál magasabb mindamellett, hogy a növekedési ütem is az országosnál kedvezőbb volt. Arad, Maros, Constanța és Gorj megyében átlagnál magasabb termelékenység, de gyengébb növekedési ütem mutatható ki, míg a helyzet fordított Krassó-Szörény, Hunyad, Teleorman és Fehér megyékben. Az országos átlagnál alacsonyabb termelékenységgel és növekedési ütemmel rendelkező megyék viszonylag magas száma Bukarest kiugróan magas munkatermelékenységével és növekedési ütemével magyarázható.

A munkahelyek értékelésével kapcsolatos, megyei szinten végzett számítások – a munkatermelékenység és a foglalkoztatás területi vizsgálata során levont következtetésekkel összhangban – azon területek térnyerését emeli ki, melyek gazdaságában a szekunder és terciér ágazat jelentősebb, és melyek esetén a kibocsátott munkaerő-főlétszám jelentős mértékben járult hozzá a termelékenység növeléséhez. Bukarest (és Ilfov) után a történelmi Erdély középső, nyugati és déli része, valamint a Bánság következik a termelékenységen alapuló versenyképességi rangsorban.

A termelékenység megyéken belüli eltéréseinek megyei átlaghoz viszonyított értéke nem magas azon megyék nagy részénben, ahol magas munkatermelékenységet és egy főre jutó ekvivalens munkahelyszámot mutatunk ki, ellenben a szórás értéke (Györfy 2005) nagy vonalakban követi a termelékenységi szintet, annak ellenére, hogy nem mutatható ki erős kapcsolat a szórás értéke és a termelékenység között.

A dolgozat bevezetőjében felvetett problémákra válaszolva az átmeneti időszak nyertes ágazatának az ipar és a szolgáltatás nevezhető meg, szemben a mezőgazdasággal. A nyertes területek listavezetője Bukarest, ezt követi a történelmi Erdély középső, nyugati és déli része, valamint Bánság. A Kárpát-medencén kívüli, nem fővárosi vagy főváros körüli megyékben sokkal elszigeteltebben mutathatók ki kedvező esetek, ezek is főként olyan megyéknél, amelyek megyeközpontja nagyváros.

Mint ahogy az előző munkában (Györfy 2005) is rámutattunk, a Temes–Kolozs–Brassó–Bukarest–Konstanța magas munkatermelékenységi görbe (illetve a szomszédos terület) jelenti Románia legfontosabb gazdasági húzóerejét. Elemzésünk következtetései alapján jól kirajzolható az észak-erdélyi autópálya tervezett vonala az ország gazdasági „erőpontjai” közötti vonal egy része mentén, melynek gazdasági ésszerűsége mellett eredményeink újabb érvet szolgáltatnak.

IRODALOM

- Területi Statisztika 2003, Nemzeti Statisztikai Hivatal, Bukarest
- Éves jelentés 2002, Román Nemzeti Bank, Bukarest
- Regionális számlák 2004, Nemzeti Statisztikai Hivatal, Bukarest
- Berey Katalin, Nemes Nagy József (2002): Területi egyenlőtlenségek új indikátorainak és értékelési módszereinek lehetőségei. www.vati.hu/doctar/tervezes/ujindikator.pdf
- Györfy Lehel: Differences in Regional Competitiveness in Romania. In: Specialization, Development and Integration, konferencia Regionális és vidékfejlesztési szekció kötete, Kolozsvár, 2003
- Györfy Lehel (2004): Romániai fejlesztési régiók és gazdasági ágazatok versenyképességének komparatív elemzése. EÖKIK, kézirat
- Györfy Lehel (2005): A munkatermelékenység mint ágazati és területi versenyképességi tényező Romániában az ezredfordulón. Közgazdász Fórum, Kolozsvár, 2005/6
- Juhász Jácint, Györfy Lehel (2004): Innováció és az erdélyi magyarok régiók gazdasági átalakulása. In: Réti T. (szerk.): Közlekedő régiók a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása. EÖKIK
- Vincze Mária (2000): Régió- és vidékfejlesztés. Elmélet és gyakorlat. Presa Universitara Clujeană
- Vincze Mária (2003): Regional Development Issues in Romania. In: Birsan Maria, Tiiu Paas (szerk.): Competitiveness of National Economies and the Efficient Integration into the European Union, FSE Kiadó, Kolozsvár